

УДК 378.147:811.124

DOI <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2025.2.15480>

І. І. Ворона

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4038-5836>

Researcher ID Q-4691-2016

Scopus Author 58923955600

Г. Б. Паласюк

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0754-6394>

ResearcherID B-9944-2017

Т. В. Саварин

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-2969-3471>

ResearcherIDQ-5639-2016

Scopus Author ID 57386233700

*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

I. I. Vorona, H. B. Palasyuk, T. V. Savaryn

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine

SPECIFICS OF TEACHING THE LATIN LANGUAGE TO STUDENTS OF MEDICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Анотація. У статті розглянуто особливості викладання латинської мови майбутнім спеціалістам медичної сфери. Проаналізовано відмінності між вивченням «мертвої» латинської мови та сучасних іноземних мов. Відзначено, що основним завданням засвоєння латинської мови є формування термінологічної компетентності в здобувачів вищої медичної освіти. Наголошено на зменшенні кількості годин, відведених на вивчення латинської мови. Підкреслено, що медична термінологія, побудована на словах латинського походження та на їх грецьких еквівалентах, є важливою для засвоєння студентами основних анатомо-гістологічних, клінічних і фармацевтичних термінів та вивченні фахових дисциплін. Латинську мову викладають у медичних закладах вищої освіти, щоб закласти основу для вивчення медичної термінології вже на першому курсі з подальшим її використанням у професійній діяльності, тобто підготувати майбутніх працівників медичної сфери грамотно використовувати фахову термінологію. Зазначено, що специфікою вивчення латинської мови є відсутність комунікативного складника та виникнення труднощів у запам'ятовуванні термінів через велику кількість як латинського лексичного матеріалу, так і грецьких терміноелементів. Саме через це в процесі вивчення латинської мови часто спостерігається зниження мотивації здобувачів вищої освіти до вивчення латинських медичних термінів. Для активізації пізнавальної діяльності студентів викладач повинен шукати нові методи та використовувати різні прийоми викладання. Запропоновано цікаві завдання, ребуси, кросворди для зацікавлення студентів вивчати латинську медичну термінологію, покращення та полегшення процесу вивчення латинської мови. Наголошено, що особливу увагу при викладанні латинської мови викладач повинен звертати на те, що фахову лексику використовують у різних галузях, зокрема в біології, хімії, фармації, клініці, тому здобувачі вищої освіти повинні володіти базовим рівнем знань з латинської мови для розуміння та використання спеціалізованої термінології.

Ключові слова: термінологічна компетентність; латинська мова; медична термінологія; медичний термін; грецькі терміноелементи; особливості викладання; методи навчання; рольова гра; кросворд; ребус; медики; стоматологи; парамедики; фармацевти.

Abstract. The article deals with the specifics of teaching the Latin language to future medical specialists. The differences between the study of “dead” Latin and modern foreign languages are analyzed. It is noted that the main task of mastering the Latin language is the formation of terminological competence in students of medical institutions of higher education. It is emphasized that the number of hours allocated for studying the Latin language has been reduced. It is considered that medical terminology, based on words of Latin origin and their Greek equivalents, is important for students to master basic anatomical-histological, clinical and pharmaceutical terms and professional disciplines. The Latin Language is taught in medical institutions of higher education to lay the foundation for studying medical terminology by students from the first year with its subsequent use in professional activities, that is, to prepare future medical workers to use specialized terminology correctly. It is taken into consideration that the specifics of studying the Latin language are the absence of the communicative component and difficulties in memorizing terms due to the large number of both Latin lexical material and Greek term elements. This

leads to a decrease in motivation among medical students to study Latin medical terms during the process of learning the Latin language. The teacher must look for new methods and use various teaching techniques to activate students' cognitive activities. Interesting tasks, puzzles, and crosswords are proposed to engage students in learning Latin medical terminology, improving and facilitating the process of studying the Latin language. It is emphasized that special attention should be paid by the Latin language teacher to the fact that specialized vocabulary is used in various fields, particularly in biology, chemistry, pharmacy, and clinical practice, therefore, students must have a basic level of knowledge of the Latin language to understand and use specialized terminology.

Key words: terminological competence; Latin language; medical terminology; medical term; Greek term elements; specifics of teaching; methods of teaching; role play; crossword; rebus; medical students; dentists; paramedics; pharmacists.

Вступ. З огляду на появу нових освітніх стандартів, виникає необхідність розглянути зміст викладання та навчання латинської мови як професійно-орієнтованої дисципліни в закладах вищої медичної освіти. Латинська мова відіграла значну роль у формуванні європейської культури, значно вплинула на розвиток багатьох мов та є основою для формування терміносистем усіх галузей знань, тому її можна вважати фундаментальним елементом вищої освіти. І хоча латина належить до «мертвих» мов, оскільки немає народу, який би нею розмовляв, вона й досі виконує роль універсальної мови науки. Запозичення з латини спостерігаються в усіх європейських мовах, а за допомогою латинських та грецьких терміноелементів утворюються нові терміни, особливо багато їх у медичній термінології. Саме тому виникла потреба виділити питання, пов'язані з особливостями викладання латинської мови в закладах вищої медичної освіти на сучасному етапі.

Хоча питання методики викладання латинської мови, пошук нових підходів, аналіз аспектів вивчення латини студентами нефілологічних спеціальностей неодноразово були об'єктами дослідження багатьох учених (О. Балалаєва, О. Беляєва, Н. Бондар, М. Гуцол, Н. Кацман, А. Мусорін, Е. Самойленко, В. Синиця, Л. Смольська, В. Тучина, О. Вишневський, В. Мілерян, Я. Цехмістер та інші), все ж таки немає роботи, у якій би чітко описували особливості викладання латинської мови для студентів вищих медичних навчальних закладів, застосування нових методів та прийомів навчання.

Мета статті – окреслити специфіку та принципи викладання дисциплін «Латинська мова» та «Латинська мова і медична термінологія» у вищих медичних закладах освіти.

Теоретична частина. Хоча латинська мова має статус «мертвої», вона і сьогодні входить до програм філологічних (розглядають її вплив на інші європейські мови), аграрних (вивчають назви рослин, тварин, шкідників), юридичних (засвоєння основних висловів з галузі права), релігійних (латина є офіційною мовою Ватикану) та медичних (більшість термінів походить з латинської та грецької мов) навчальних закладів. «Латинська мова» та «Латинська мова і медична термінологія» входять до основних дисциплін професійного спрямування, які вивчають

студенти I курсу всіх спеціальностей медичного спрямування. Для викладання латинської мови, на відміну від іноземних, не актуальний комунікативний підхід, а важливим є формування термінологічної компетентності майбутнього працівників медичної сфери [8]. Адже греко-латинські терміни наявні в усіх дисциплінах медичного спрямування. Основною метою вивчення латинської мови в медичних навчальних закладах є засвоєння здобувачами вищої освіти лексико-граматичних структур та базових знань граматики й формування фахово орієнтованої термінологічної компетентності з перспективою їх подальшого використання в професійній діяльності [4]. Під час вивчення дисциплін «Латинська мова» та «Латинська мова та медична термінологія» здобувачі вищої освіти ознайомлюються з основою граматики латинської мови, засвоюють необхідний лексичний мінімум та латино-грецькі словотвірні елементи, навчаються самостійно конструювати анатомо-гістологічні, фармацевтичні та клінічні терміни за певною структурою, аналізують міжнародну латинську ботанічну та хімічну номенклатури й практикуються виписувати рецепти на всі форми ліків.

Постійний та невпинний розвиток медицини вимагає нових підходів до надання медичної освіти у вищих навчальних закладах. Для формування професійно підготовлених спеціалістів медичної сфери з I курсу здобувачам вищої освіти необхідно успішно засвоювати медичну термінологію. Це, своєю чергою, вимагає нової генерації викладачів, які здатні практично реалізовувати завдання сучасної освіти, навчати й виховувати сьогоднішніх студентів-медиків та застосовувати коректні методики навчання медичної термінології [1]. Проте є низка суперечностей у практичній діяльності вищих медичних навчальних закладів, що спричиняють зниження ефективності професійної підготовки майбутніх працівників медичної сфери. Наприклад, незважаючи на зростання вимог до професійної діяльності лікарів, на кожному етапі їх підготовки відсутня система науково-методичного забезпечення; є різниця між наявним та необхідним об'ємом гуманітарних знань, умінь і практичних навичок студентів медичного профілю [5].

Надалі розглянемо основні особливості викладання та вивчення латинської мови у вищих медичних навчальних закладах.

Латинська мова належить до так званих мертвих мов, тобто нею неможливо повноцінно спілкуватися як іншими іноземними мовами. Тому на заняттях латинської мови потрібно формувати не комунікативні навички, а насамперед термінологічну компетентність. Це, з одного боку, полегшує роботу із мовою, а з іншого – обмежує використання інтерактивних методів викладання. Зокрема, усі вчені стверджують що для вивчення іноземних мов важливим є перегляд фільмів та прослуховування пісень мовою, яка вивчається, що розвиває навички аудіювання. Латинською мовою є обмежена кількість відео та аудіоматеріалів, особливо медичного спрямування. У вищих медичних навчальних закладах вивчають лише гімн усіх студентів «Gaudeamus», на основі якого аналізують утворення пасивного стану дієслова.

Також як автентичний матеріал потрібно на кожному занятті використовувати афоризми, у яких вживається лексика чи граматики з теми. Бажано, щоб крилаті вислови були на тему здоров'я: *Bene dignoscitur, bene curatur* – Добре розпізнається, добре лікується; *Bona valetudo melior est, quam maximae divitiae* – Добре здоров'я краще за будь-яке багатство; *Dum aegrotus spirat, medicus sperat* – Доки хворий дихає, лікар надіється; *Facilius est morbos evitare, quam eos curare* (Hippocrates) – Легше хворобам запобігти, ніж їх лікувати; *In ferro salus* – У залізі (тобто в хірургічному інструменті) спасіння; *Modicus cibi, medicus sibi* – Помірний у їді – лікар сам собі; *Optimum medicamentum quies est* (Celsus) – Найкращі ліки – спокій; *Est medicina triplex: servare, cavere, ederi.* – Медицина є потрібною: запобігати, пильнувати, лікувати.

Як ми зазначили, латинською мовою є небагато відеоматеріалу, особливо на медичну тематику. Окрім того, на вивчення латинської мови виділено обмежену кількість годин, що внеможливає детальне опрацювання відео на заняттях. Це спонукає викладачів дотримуватися традиційного вивчення матеріалу: пояснення матеріалу та виконання вправ на закріплення. Але ж для сучасного здобувача вищої освіти та майбутнього висококваліфікованого спеціаліста цього вже не достатньо. Їх потрібно заохочувати вивчати латинську мову та підвищувати інтелектуальний розвиток. Саме тому ми рекомендуємо здобувачам вищої освіти під час самостійної роботи над мовою використовувати навчальні сайти та розміщені на них аудіо- й відеоматеріали [7]. Популярним у всьому світі для охочих вивчити латинську мову є сайт *Schola Latina* (<https://scholalatina.it/en/>). Він заснований у 2016 році Роберто Карфаньї та групою однодумців, які протягом багатьох років присвятили

себе вивченню та викладанню класичних мов у Європі та Америці. Вони вирішили об'єднати свій досвід і знання та присвятити себе поширенню латинської і грецької мов. Навчання цих мов відбувається за допомогою активного методу навчання («метод природи», або «індуктивно-контекстуальний»). Цей метод базується на тексті, з якого здобувачі освіти витягують граматичні форми та конструкції, а також значення слів і фраз. Морфологія та синтаксис спочатку інтуїтивно засвоюються шляхом ідентифікації повторюваних структур і необхідного відображення, а потім організовуються в систематичний спосіб. Мета цього методу полягає в можливості вільно читати та правильно розуміти латинські тексти. Для вивчення латинської мови використовують книгу Ганса Оєрберга «*Lingua Latina per se Illustrata*». Це світова прем'єра серії для вивчення латинської мови індуктивно-контекстуальним (природним) методом. Спочатку вивчають граматику та лексику інтуїтивно зрозуміло через розширене контекстне читання та інноваційну систему приміток на полях. Це єдиний доступний на даний момент підручник, який дає змогу вивчати латинь, не вдаючись до перекладу рідною мовою, але дає змогу думати латинською мовою. Це також найпопулярніший текст для вчителів та викладачів, які бажають застосувати розмовні навички у своїй практичній діяльності при викладанні латини. Перша частина цієї серії – *Familia Romana* – стандартний латинський текст, який використовують протягом тисячоліття. Він містить 35 розділів і описує життя римської сім'ї у II столітті нашої ери, а в кінці є твори класичних поетів і граматики Доната. Кожен розділ поділено на два або три уроки (*lectiones*) на декілька сторінок кожен, за якими йде граматичний розділ (*Grammatica Latina*) і три вправи. Бездоганна латиниця Ганса Оєрберга, гумористичні оповідання, ілюстрації Пеєра Лорітцена роблять цей твір класикою вивчення латинської мови. Книга містить таблицю відмінкових закінчень, римський календар і покажчик слів (*index vocabulorum*).

Звичайно, використовувати матеріали описаного вище сайту на заняттях викладач не завжди має змогу через часову обмеженість, але так можна зацікавити студентів вивчати латинську мову самостійно й дати їм можливість чути, як звучать латинські слова.

Специфікою викладання латинської мови є те, що обмежена кількість годин, великий обсяг матеріалу, який потрібно опрацювати, і значний об'єм лексики, яку здобувачі вищої освіти повинні запам'ятати, спричиняють основні труднощі у вивченні латинської медичної термінології. Із перших занять студенти одразу ж засвоюють

велику кількість багатослівних анатомо-гістологічних, фармацевтичних термінологічних одиниць, побудованих за принципами узгодженого та неузгодженого означення. Водночас потрібно засвоїти грецькі відповідники латинських термінів (odont-, leuc-, necr-, mast-, -aemia, -rrhagia, -ectomy) і навчитися утворювати з ними складні клінічні терміни (mastectomy, leucaemia, odontorrhagia). Варто наголосити, що в клінічній термінології однослівні терміни можуть утворюватися з використанням як латинських, так і грецьких початкових терміноелементів. Наприклад, на позначення терміна «грудна залоза» вживається як основа латинського іменника *mamma*, *ae f* (mam-), так і його грецький дублет mast-. Наприклад: mammographia (рентгенографія неконтрастованої грудної залози з діагностичною метою [6, с. 502]), mammatomia (розтин грудної залози [6, с. 502]), але mastitis (запалення грудної залози [6, с. 511]), mastectomy (видалення молочної залози [6, с. 510]). Саме на словотворення потрібно звертати особливу увагу на заняттях, адже велика кількість медичних термінів є складними словами, утвореними за допомогою основоскладання, префіксального, суфіксального, суфіксально-префіксального способів. Тому основне завдання на заняттях латинської мови – вивчити якнайбільше терміноелементів латинського та грецького походження (коренів,

суфіксів, префіксів), зрозуміти основні принципи творення анатомічно-гістологічних, клінічних, фармацевтичних термінів. Для формування високого рівня професійної грамотності здобувачів вищої медичної освіти викладач повинен звертати увагу на правопис термінів, зокрема грецького походження, ознайомити студентів з медичною термінологією, яка представлена у відповідних міжнародних номенклатурах [5].

Крім латинської мови та основ її граматики, здобувачі вивчають значну кількість термінів грецького походження (у латинській транскрипції), які є частиною мови медицини. Це часто спричиняє труднощі в студентів при застосуванні цих термінів. Під час виконання завдань здобувачі вищої освіти плутають, який термін використати, який префікс написати, латинський чи грецький. На такі терміни потрібно звертати особливу увагу, виконувати на занятті вправи для кращого їх запам'ятовування та розуміння. Наприклад, вивчаючи значення латинських і грецьких префіксів для утворення анатомічних та клінічних термінів, студенти спеціальності «Медицина», «Стоматологія», «Терапія та реабілітація» і «Медсестринство» можуть за допомогою словника виконати подані нижче вправи [2], а потім проаналізувати кожен термін із викладачем, зазначаючи певні особливості вживання цих префіксів.

Вправа 1. Користуючись поданою в підручнику таблицею найуживаніших у медичній термінології префіксів латинського й грецького походження, виділіть префікси, поясніть їх значення у термінах:

endocardium	intervertebralis
mesencephalon	intrathoracalis
prognathia	infraorbitalis
diglossia	revaccinatio
monophthalmus	symbiosis

Вправа 2. Допишіть терміни, використовуючи латинські чи грецькі префікси:

cellularis – внутрішньоклітинний	clavicularis – підключичний
venosus – внутрішньовенний	currens – поворотний
glossus – під'язиковий	cellularis – одноклітинний
pennatus – одноперий	venter – двочеревцевий
iceps – двоголовий	lateralis – двобічний
gastricus – двочеревцевий	prosopus – дволикий

Студенти спеціальності «Фармація, промислова фармація» префікси, насамперед числівникові, розглядають, вивчаючи ботанічні назви рослин [3]:

Визначте відповідники назв рослин, зверніть увагу на числівникові префікси:

1. Глід одноствопчиківий	a) Leonūrus quinquelobātus
2. Журавлина чотирепелюсткова	b) Malāxis monophyllos
3. Мигдаль трилопатевиий	c) Viōla tricōlor
4. Звіробій чотирикутний	d) Scilla bifolia
5. Собака кропива п'ятилопатева	e) Hypericum quadrangulum
6. Бобівник трилисний	f) Urtica dioica
7. Малаксис однолистий	g) Crataegus monogyna
8. Проліски дволисті	h) Oxycoccus quadripetalus
9. Фіалка триколірна	i) Menyanthes trifoliata
10. Кропива дводомна	j) Amygdalus triloba

Ще однією особливістю викладання латинської мови є відсутність можливості застосовувати всі наявні інноваційні методи викладання іноземних мов. Сучасному викладачу потрібно розробити низку завдань і застосувати всю свою винахідливість та фантазію, щоб зацікавити студента та використати нові методи викладання на занятті. За таких умов можливим є використання методу рольових ігор, методу проєктів, створення презентацій, розв'язання ребусів та кросвордів. Як варіант рольової гри можна запропонувати студентам розіграти ситуацію розмови «лікар – пацієнт»: ви – лікар; ваш пацієнт звертається зі скаргою на часте сечовипускання під час нічного періоду, сухість у роті, відчуття спраги та голоду.

Заповніть його історію хвороби (зазначаючи симптоми латинською мовою) та подумайте про ймовірний діагноз (прокоментуйте його граматичне оформлення).

Розв'язання ребуса допомагає здобувачу вищої освіти не лише швидше і з цікавістю вивчати лексику, а й розвивати їх культурологічний рівень. Наприклад, виконуючи наступне завдання студентам потрібно пригадати чи швидко знайти в підручнику крилаті вислови (а їх не завжди є бажання запам'ятовувати) і з перших літер скласти слово, яке вивчали на занятті. Наприклад, виконуючи поданий нижче ребус на тему «Іменники III відміни чоловічого роду», у студентів повинно утворитися слово PAPAVER (мак) [3]:

Запишіть латинські крилаті вирази і відгадайте слово, яке складається з перших букв кожного афоризму:

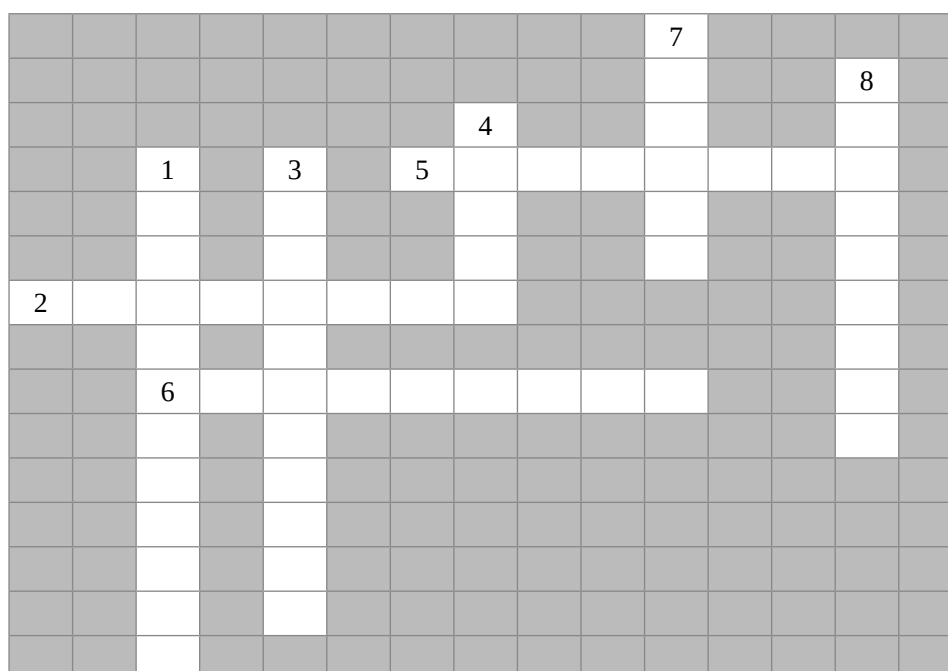
Афоризм українською мовою	Афоризм латинською мовою	Слово
Через терни до зірок.		
Закохані – шалені.		
Через знання до здоров'я хворого.		
Погане дерево, погані плоди.		
Прийшов, побачив, переміг.		
Ми їмо, щоб жити, а не живемо, щоб їсти.		
Повторення – мати навчання.		

Для перевірки вивчення лексики на заняття можна запропонувати здобувачам вищої освіти розв'язати кросворди, які створюють на будь-яку тематику і на основі анатомічних, клінічних чи фармацевтичних термінів. Пропонуємо взірць кросворда на тему «Прикметники 1 групи» для студентів фармацевтичного факультету:

Завдання: Розв'яжіть кросворд, з отриманими прикметниками утворіть словосполучення за принципом узгодженого означення.

Горизонтально: 2. зовнішній, 5. сірий, 6. ефірний.

Вертикально: 1. очний, 3. спиртовий, 4. живий, 7. гіркий, 8. шлунковий.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Викладання латини для майбутніх спеціалістів медичної сфери – це особливий процес вивчення іноземної мови, де головний аспект змінено з формування розмовних мовних навичок на практичне застосування медичних термінів. Успішне оволодіння цією «мертвою» мовою є ключовим інструментом для засвоєння медичної (анатомічно-гістологічної, клінічної та фармацевтичної) термінології. Саме цей фактор має спо-

нукати до навчання здобувачів вищої медичної освіти. Вивчення латинської мови повинне мати термінологічне спрямування та надавати здобувачам вищої освіти відповідні знання і компетентності для подальшого засвоєння ними профільних дисциплін, які вивчають на кафедрах медико-біологічного та клінічного напрямку. Перспективою подальших наукових досліджень є пошук джерел мотивації вивчення латинської мови та медичної термінології здобувачами вищої освіти.

References

1. Poliachenko, Yu.V., Perederii, V.H., Volosovets, O.P., Moskalenko, V.F. & Bulakh, I.Ie. (2005) *Medychna osvita u sviti ta v Ukraini: navch. posibn.* [Medical education in the world and in Ukraine: a textbook]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Palasiuk, H.B., Savaryn, T.V. & Vorona, I.I. (2016) *Robochyi zoshyt z latynskoi movy.* [Workbook on Latin language]. Ternopil [in Ukrainian].
3. Palasiuk, H.B., Savaryn, T.V., Vorona I.I. & Fedchyshyn, N.O. (2021) *Latynska mova ta osnovy farmatsevychnoi terminolohii: pidruchnyk* [Latin language and basics of pharmaceutical terminology: textbook]. Ternopil [in Ukrainian].
4. Robocha prohrama z dystsypliny «Latynska mova ta medychna terminolohiia» [Work program for the discipline «Latin language and medical terminology»]. Retrieved from: <https://moodle.tdmu.edu.ua/mod/folder/view.php?id=331780> [in Ukrainian].
5. Samoilenko, O. (2019) *Vykladannia latynskoi movy yak odyn z providnykh faktoriv fakhovoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u medychnii haluzi* [Teaching Latin as one of the leading factors in the professional training of future specialists in the medical field]. *Teoretychni y prykladni problemy suchasnoi filolohii – Theoretical and Applied Problems of Modern Philology*. 9(2). 59–65. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppsf_2019_9\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppsf_2019_9(2)_11) [in Ukrainian].
6. Petrukh, L.I., & Holovko, I.M. (2012). *Ukrainsko-latynsko-anhliiskyi medychnyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Ukrainian-Latin-English medical encyclopedic dictionary]. (Vol. 2). Kyiv : Medysyna [in Ukrainian].
7. Vorona, I. (2019) Internet resources for the course of latin in medical universities. *Information Technologies and Learning Tools*. 74(6). 138–149. Retrieved from: <https://doi.org/10.33407/itlt.v74i6.2730>.
8. Vorona, I.I., Klishch, H.I. & Kitura, H.Ya. (2023) The importance of innovative methods of a professional foreign language teaching in the formation of communicative competence in students of higher medical educational institutions. *Medical Education*, 4, 120–126. DOI: <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2023.4.14487>.

Отримано 10.04.2025

Електронна адреса для листування: voronai@tdmu.edu.ua

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0